

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора психологічних наук,
доцента кафедри загальної та практичної психології
факультету спеціальної освіти, психології та соціальної педагогіки
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
Гончарук Наталії Миколаївни
про дисертаційне дослідження Піканової Наталії Володимирівни
«Формування соціалізованості у старших дошкільників із загальним
недорозвитком мовлення в умовах інклюзивної групи»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 016 - спеціальна освіта

У період розбудови незалежної України освіта осіб з особливими потребами перебуває у фокусі постійної уваги і є одним із головних пріоритетів сучасних освітніх реформ. Значна увага, при цьому, приділяється питанням соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Визначальну роль у цьому процесі відіграють загальноосвітні заклади дошкільної освіти, які, відповідно до статутних повноважень і обов'язків, не лише забезпечують розвиток дітей з особливими потребами, здійснюючи їхній психолого-педагогічний і корекційно-розвивальний супровід, а й проводять цілеспрямовану роботу щодо їх соціалізації, що слугує підґрунтям формування і становлення кожної дитини як повноцінного члена суспільства. Важливість цих завдань пов'язана з тим, що більшість дітей з особливими потребами зазнають труднощів у самостійному житті і не можуть повноцінно реагувати на потреби та виклики суспільства, що потребує їх психологічного супроводу.

Сучасні наукові дослідження спрямовані на формування компетентностей, необхідних для успішної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх реальних можливостей, здібностей, регуляторно-мотиваційних функцій, мовленнєвої діяльності. Тож з огляду на вищезазначене, дисертаційне дослідження Піканової Наталії Володимирівни, важливою метою якого є формування соціалізованості старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в умовах інклюзивної групи, є перспективним, а актуальність проблематики не викликає сумніву.

Важливо відзначити, що мета роботи сформульована авторкою доцільно й

полягає в науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних засад, розробленні та експериментальній перевірці формування соціалізованості старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в умовах інклюзивної групи.

Дисертанткою виконано багатоаспектне наукове дослідження, у процесі якого проаналізовано науково-теоретичні підходи до проблеми соціалізованості; визначено чинники та показники соціалізованості дітей із загальним недорозвиненням мовлення в інклюзивних групах дошкільних закладів; виявлено особливості стану соціалізованості у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; проаналізовано педагогічну компетентність фахівців інклюзивних груп дошкільних закладів освіти; обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено технологію прямого й опосередкованого впливу на стан соціалізованості дітей із загальним недорозвитком мовлення в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти.

Слід зазначити, що дисертаційне дослідження стало невід'ємною часткою комплексної наукової роботи, що виконана відповідно до науково-дослідної теми відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за напрямом «Логодидактичні технології формування комунікативної компетентності дітей з особливими мовленнєвими потребами різних вікових груп».

Здобувач Піканова Наталія Володимирівна методологічно доцільно підійшла до вирішення окресленої проблеми, використавши актуальні теоретичні та емпіричні методи дослідження. Теоретичні методи аналізу, синтезу, узагальнення здійснювалися для розкриття сутності у літературних джерелах проблем інклюзії та соціалізованості, з'ясування особливостей соціалізованості дітей старшого дошкільного віку у закладах освіти. Методи дедукції, пояснення, порівняння застосовувалися для визначення компонентів соціалізованості, встановлення їх рівнів та обґрунтування технології прямого і опосередкованого впливу на стан соціалізованості дітей із загальним недорозвитком мовлення в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. Широко використано емпіричні

методи: констатувальний експеримент для визначення стану психолого-педагогічного супроводу дітей із загальним недорозвитком мовлення у соціальному оточенні однолітків і порівняльного аналізу рівнів сформованості компонентів соціалізованості у дітей із порушеним і нормотиповим розвитком; формувальний експеримент для проведення індивідуального консультування, тренінгу педагогічної рефлексії та створення модульної системи методичних рекомендацій для педагогів. Не менш важливими стали графічні, статистичні і математичні методи кількісного опрацювання експериментальних даних.

Новизна дослідження і теоретична значущість одержаних результатів полягає в тому, що вперше здійснено узагальнення та наукове обґрунтування основних теоретико-методичних основ щодо сутності, напрямів психолого-педагогічного та корекційно-розвивального впливу на формування соціалізованості у старших дошкільників із ЗНМ; виділено показники й рівні сформованості соціалізованості в означеній категорії дітей. Встановлено базові складові для оцінки соціалізованості дітей із ЗНМ: володіння соціальними ролями (вихованця, члена сім'ї, учасника мікросоціуму); засвоєння соціальних знань (норм і правил соціальної поведінки, соціальних ролей); присутність орієнтовних життєвих позицій і планів на майбутнє (наявність власної точки зору, здатність планувати для себе майбутнє у навколишньому соціумі); соціальні уміння (взаємодія та взаємозв'язок із оточуючими, вирішення складних і конфліктних ситуацій); усвідомлення соціального положення (усвідомлення себе, власного «Я» у соціумі, бажання до втілення особистого соціального потенціалу); рівні (високий, середній, початковий (низький)).

Визначено зміст та методи реалізації педагогічного впливу на дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ як сукупність послідовних заходів, що спрямовуються на активізацію різних сторін особистості. Опрацьовано методи й ідеологію роботи педагога, що спрямовані на формування ресурсного, рефлексивного компонентів соціалізованості та забезпечення сприятливих умов для їх розвитку у дітей. Визначено зміст аналітичної діяльності, яка заздалегідь передбачає прояви особливих потреб дитини та їх забезпечення у виховному,

корекційно-розвиткових процесах. Обґрунтовано потенціал педагогічної компетентності фахівців інклюзивних груп закладів дошкільної освіти, що інтерпретується як комплекс заходів супроводження дитини під час її соціального становлення у групі однолітків, спрямованих на створення цілком відповідного педагогічного впливу для компенсаторного розвитку мовленнєво-діяльнісних інтеграцій, пізнавальної діяльності та виховання особистості.

Особливою заслугою дисертантки є розроблення технологій прямого й опосередкованого впливу на формування соціалізованості у старших дошкільників із ЗНМ в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. Вони представлені як процес, що передбачає обґрунтування змісту та визначення методичних засад, форм, методів запровадження ефективного корекційного, психолого-педагогічного впливу на дитину, які мали місце в експериментальній роботі, а саме: модульна система методичних рекомендацій для педагогів, індивідуальне консультування, емпатійне слухання, інтроспекція, тренінг педагогічної рефлексії та консультації для батьків.

Практичне значення результатів, одержаних автором дисертації, полягає у формуванні діагностичного комплексу щодо стану сформованості компонентів соціалізованості у старших дошкільників із ЗНМ, який може бути використаний педагогами закладів дошкільної освіти або фахівцями реабілітаційних центрів у системі корекційно-виховної роботи зі старшими дошкільниками, котрі мають порушення сенсорної сфери. Підвищений практичний інтерес викликають розроблення, апробація та впровадження у практику роботи інклюзивних груп закладів дошкільної освіти і реабілітаційних центрів педагогічних технологій прямого та опосередкованого впливу на формування соціалізованості у старших дошкільників із ЗНМ, які можуть використовуватися як в комплексі, так і в якості окремих технологій. Значущим у психолого-педагогічній практиці є розроблення змісту та засобів методичного забезпечення прямого впливу на формування навичок соціалізованості, які можуть бути використані корекційними педагогами, вихователями, помічниками вихователів в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, а також у реабілітаційних центрах. Також визначено

можливості використання матеріалів дисертаційного дослідження у процесі проведення курсів перепідготовки, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, корекційних педагогів, укладанні навчально-методичних посібників.

Вважаємо, що елементи наукової новизни та практичної значущості результатів дослідження сформульовано коректно, їх кількість і кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам. Схвальної оцінки, на наш погляд, заслуговує спроба авторки впровадити результати дослідження на регіональному та міжрегіональному рівнях у десяти закладах дошкільної освіти.

Ступінь обґрунтованості та достовірність положень. Детальне ознайомлення з дисертаційним дослідженням Піканової Н.В. дає підстави стверджувати, що підхід авторки до окресленої в дисертації проблеми формування соціалізованості у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в умовах інклюзивної групи відзначається фундаментальністю. Глибоке усвідомлення проблеми дослідження дозволили досить коректно визначити науковий апарат дослідження, зокрема, сформулювати його мету й завдання, що уможливило оптимально визначити загальну стратегію наукового пошуку. Основні положення дисертаційної роботи обґрунтовані фактичними даними, які одержані у процесі проведеного педагогічного експерименту з використанням сучасних методів дослідження.

Вагомим для апробації результатів є те, що основні положення та результати дослідження висвітлено у 14 публікаціях, у тому числі: 1 колективній статті в закордонному виданні, проіндексованому в базах даних Web of Science Core Collection, 1 публікації в колективній монографії в наукових виданнях країн ЄС, 7 одноосібних статтях, з яких 1 – у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз; 4 публікації – апробаційного характеру. Результати дослідження широко представлено дисертанткою на різних наукових форумах: конференціях, науково-практичних семінарах.

Зміст дисертації відповідає завданням дослідження. Дисертація та автореферат оформлені до дійсних державних стандартів. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 240 сторінок, із них основного тексту – 194

сторінки. Анотація й опубліковані праці висвітлюють основні наукові положення дисертації, висновки та рекомендації, що дає підстави характеризувати представлену наукову працю як змістовне наукове дослідження.

Дисертанткою Пікановою Наталією Володимирівною обґрунтовано і чітко відображено структуру дослідження, яка відповідає логіці наукового пошуку – від визначення мети, завдань, об'єкту, предмету, методології – до емпіричного наукового аналізу проблеми формування соціалізованості у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в умовах інклюзивної групи. Висновки до дисертації узагальнено відображають основні результати, здобуті у дослідженні. Анотація стисло передає основний зміст дисертації, її наукові положення, виважено інформує про отримані результати констатувальної й експериментальної частини дослідження, підтверджує введення їх до наукового обігу. Зміст анотації та основних положень дисертації ідентичний. Дисертація відповідає паспорту спеціальності 016 – спеціальна освіта.

Загалом, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Піканової Н.В., вважаємо за необхідне зауважити, що вона не позбавлена певних недоліків:

1. У межах запропонованого дослідження авторка представляє занадто широкий контекстовий аналіз наукових понять: «соціалізація» і «соціалізованість». Проте, вона не дає зіставного аналізу цих понять, що було б доречним у межах дослідження для уточнення і розмежування завдань із формування соціалізованості у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення в умовах інклюзивної групи.

2. Вона, чи не вперше, у спеціальній освіті пропонує *педагогічну технологію прямого й опосередкованого впливу на формування соціалізованості у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення*, і в цьому, поза сумнівом, полягає інноваційність цієї технології. Втім, на нашу думку, цікаво було б висвітлити проблему формування соціалізованості у дітей із порушеннями мовлення в інших країнах, зіставивши різні моделі психологічного супроводу входження дітей у соціум.

3. На сучасному етапі традиційні навчально-виховні системи іноді

виявляються малоефективними через складну симптоматику порушень дітей із особливими потребами. Вони не дозволяють індивідуалізувати корекційно-розвитковий процес, який сприяє входженню в суспільство. Виходячи з цього, доречним було б зазначити й охарактеризувати сучасні інноваційні педагогічні технології.

4. У тексті дисертації зустрічаються поодинокі лексико-граматичні неточності.

Водночас, висловлені зауваження та побажання є дискусійними і не заперечують загальної високої оцінки науково-фахового рівня дисертації, що кваліфікується нами як ґрунтовне та цілісне корекційно-педагогічне дослідження формування соціалізованості старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в умовах інклюзивної групи.

Зважаючи на це, на підставі аналізу дисертації, анотації до неї та опублікованих праць можна стверджувати, що дисертаційне дослідження Піканової Наталії Володимирівни «Формування соціалізованості у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення в умовах інклюзивної групи» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагому теоретичну значущість і практичне значення та відповідає вимогам, передбаченим пунктом 1 та абзацу десятого пункту 6 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України №167 від 06.03.2019 року), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 016 – спеціальна освіта.

Офіційний опонент –

доктор психологічних наук, доцент
кафедри загальної та практичної психології
факультету спеціальної освіти, психології
та соціальної педагогіки Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

A handwritten signature in blue ink, which appears to be "Гончарук Н.М.", written over a horizontal line.

Н.М. Гончарук